

Tillsyn av sprängämnes- prekursorer

MILJÖFÖRVALTNINGEN

HELSINGBORG

1. Bakgrund

Miljöförvaltningarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Helsingborg genomförde under hösten 2017 ett projekt för tillsyn av butiker som säljer sprängämnesprekursorer.

Kemiska produkter som säljs i legitima syften kan, om de innehåller vissa kemikalier, även missbrukas för kriminella ändamål. Exempelvis kan vissa ämnen användas för att tillverka hemmagjorda sprängämnen. Produkterna kallas för sprängämnesprekursorer. EU-förordning 98/2013 och den kompletterande svenska lagen (2014:799) och förordningen (2014:880) om sprängämnesprekursorer innehåller ett regelverk med syfte att begränsa allmänhetens tillgång till dessa produkter. Kommunerna har en del av ansvaret för att kontrollera att denna lagstiftning följs. I Stockholm, Göteborg, Malmö och Helsingborg ligger ansvaret på Miljönämnden.

1.1 Lagstiftning

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 98/2013 om saluföring och användning av sprängämnesprekursorer:

- Förordningen innehåller harmoniserade regler för tillhandahållande, införsel, innehav och användning av ämnen eller blandningar som kan missbrukas för olaglig tillverkning av sprängämnen.
- Syftet med förordningen är att begränsa allmänhetens tillgång till vissa kemiska ämnen, samt att säkerställa rapportering av misstänkta transaktioner.

Lag om sprängämnesprekursorer, SFS 2014:799 och Förordning om sprängämnesprekursorer, SFS 2014:880:

- Lagen innehåller den svenska tillämpningen av EU-förordningen och omfattar bland annat ansvarsfördelningen kring hantering av tillstånd och tillsyn.

Enskilda personer måste ha tillstånd från MSB för att få köpa inneha eller använda produkter som innehåller vissa ämnen. De ämnen (upptagna på bilaga 1) som omfattas av tillståndskrav är:

Väteperoxid mer än 12 %

Nitrometan mer än 30 %

Salpetersyra mer än 3 %

Om en produkt innehåller ämnen som omfattas av tillståndskrav ska förpackningen märkas med frasen "privatpersoners köp, innehav och användning omfattas av restriktionen".

För ovanstående ämnen och ytterligare ett antal ämnen, (upptagna på bilaga 2), finns dessutom en skyldighet att rapportera misstänkta transaktioner. Bland dessa ämnen återfinns bla aceton och svavelsyra. Misstänkta transaktioner ska rapporteras till polisen. Detta gäller även vid överlåtelse till yrkesverksamma kunder.

En sammanfattning av lagstiftningen finns i bilaga 1.

1.1.1 Kommunernas tillsynsansvar

Tillsynsansvaret för lagstiftningen kring sprängämnesprekursorer delas mellan kommunerna och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Kommunerna ansvarar för tillsyn av artikel 4.7 och artikel 5 i EU-förordningen, vilket innebär kontroll av:

- Att distributörer kräver att tillstånd uppvisas i samband med en försäljning av produkterna till enskilda personer. (Artikel 4.7 i EU-förordningen)
- Att märkning av produkterna har skett på rätt sätt. (Artikel 5 i EU-förordningen)

1.1.2 Möjliga sanktioner vid brister

Inga sanktioner finns för brister i de punkter som kommunerna har tillsyn över, däremot kan tillsynsmyndigheten förelägga om åtgärder.

Vid brist i kontrollen av köparens tillstånd kan det vara svårt att kontrollera efterlevnaden av ett eventuellt föreläggande om att genomföra kontrollen. I projektet har fokus istället legat på att informera om verksamhetens skyldigheter.

Vid brist i att kontrollera märkningen av produkterna kan efterlevnaden av ett föreläggande om åtgärder lättare kontrolleras, genom att göra uppföljande besök i verksamheten.

En sammanfattning av sanktioner och resonemang kring dessa finns i bilaga 2.

2. Genomförande

Projektet genomfördes i samband med att storstadskommunerna deltog i Kemikalieinspektionens (KemI) nationella samverkansprojekt kring tillsyn av märkning av kemiska produkter enligt CLP-förordningen. Projekten samordnades eftersom butiksurvalet till viss del sammanfaller för de två tillsynsområdena.

Tillsynsmaterialet togs fram av miljöförvaltningen i Helsingborg, och omfattade faktamaterial, checklista och förslag till inspektionsrapport. Utöver detta användes även informationsmaterial från MSB, se bilaga 3.

2.1 Tillsynsobjekt

Tillsynsansvaret gäller för både distributörer (verksamheter som säljer de aktuella produkterna) och primärleverantörer (verksamheter som tillverkar eller importerar de aktuella produkterna).

Butiker där produkterna kan förväntas finnas:

- Apotek
- Färg- och järnhandel
- Byggvaruhus
- Hobbyaffärer (modellflyg/bilar/båtar)
- Konstnärsmaterial
- Poolkemikalier

2.2 Kontrollpunkter vid tillsyn

Vid tillsynsbesöken kontrollerades följande punkter:

- Finns kunskap om vad sprängämnesprekursorer är?
- Finns kunskap om lagstiftningen kring sprängämnesprekursorer, samt vilka ämnen som omfattas av denna?
- Kontrollerar verksamheten att köpare har tillstånd att använda produkterna (vid försäljning till privatpersoner)?
- Kontrollerar verksamheten att produkterna är korrekt märkta?

Checklistan som användes vid tillsynsbesöket finns i bilaga 4.

2.3 Arbetsgång i projektet

Projektet har omfattat följande steg:

1. Varje kommun tog fram en lista över verksamheter som skulle kunna tänkas vara distributörer av sprängämnesprekursorer.
2. Tillsynsbesök genomfördes oanmält inom ramen för KemI:s projekt kring tillsyn av märkning av kemiska produkter. I de verksamheter som identifierats som möjliga distributörer av sprängämnesprekursorer kompletterades tillsynen med information och frågor enligt checklistan som beskrivits ovan, och märkningen av produkterna kontrollerades.
3. Tillsynsbesöken rapporterades i inspektionsrapporter och följdes upp enligt vanliga handläggningsrutiner.
4. Projektet slutrapporteras i denna rapport.

3. Resultat

Nedan sammanfattas resultaten av de genomförda tillsynsbesöken. De besökta butikerna är färg- och järnhandlare, byggvaruhus samt hobbyaffärer.

	Helsingborg	Malmö	Göteborg	Stockholm	Totalt
Antal besökta butiker	4	6	3	22	35
Antal som känner till begreppet "sprängämnesprekursor"	2	1	2	16	21
Antal som känner till lagstiftningen	1	1	1	9	12
Antal som vet vilka ämnen som omfattas	1	1	1	6	9
Antal som säljer produkter som innehåller något av ämnena	0	1	3	13	17
Antal som säljer produkterna till privatpersoner	0	1	0	?	?
Antal som kontrollerar att kunden har tillstånd att använda produkten	ej aktuellt	ämnet finns i bilaga 2, inget krav på tillstånd	ej aktuellt	ämnet finns i bilaga 2, inget krav på tillstånd	ej aktuellt
Antal som kontrollerar märkningen av produkterna	ej aktuellt	ämnet finns i bilaga 2, inget krav på tillstånd	1	ämnet finns i bilaga 2, inget krav på tillstånd	1
Antal som rapporterar misstänkta transaktioner	ej aktuellt	1	2	2	5

4. Diskussion

I Stockholm besöktes betydligt fler butiker än i de övriga städerna. Här besöktes många butiker i CLP projektet och fler inspektörer deltog. I Stockholm gjordes också ett utskick med information om sprängämnesprekursorer, till ett stort antal butiker, i februari 2017. Detta kan förklara varför relativt många butiker i Stockholm ändå kände till "begreppet".

Av 35 besökta butiker var det 17 som i sitt sortiment hade någon produkt som innehöll ämnen som omfattas av lagstiftningen kring sprängämnesprekursorer, men endast 12 som kände till att lagstiftningen finns. I dessa 17 butiker fanns inte några produkter som omfattas av tillståndskrav. I de fall nitrometan och väteperoxid såldes var det i halter som inte omfattas av tillståndskrav. Väteperoxid, nitrometan och salpetersyra omfattas också av rapporteringsskyldigheten (bilaga 2 till EU-förordningen) bland övriga ämnen som omfattas av rapporteringskyldighet förekom aceton och svavelsyra. En butik i Stockholm hade vid ett tillfälle tagit hem en produkt i högre halt och då även kontrollerat kundens tillstånd att använda produkten.

Ingen av de besökta butikerna i Malmö, Helsingborg eller Göteborg sålde produkterna till privatpersoner. I Stockholm såldes produkter som omfattas av rapporteringskyldigheten i 13 butiker, (varav två yrkesbutiker), fem butiker sålde nitrometan eller väteperoxid men i halter lägre än den som innebär krav på tillstånd. I övriga butiker såldes aceton eller svavelsyra.

Fem butiker uppgav att de rapporterar misstänkta transaktioner eller kommer att börja göra det. De flesta butiker hade inte haft anledning att rapportera misstänkta

köp och visste inte heller hur de skulle gå tillväga. Vi informerade om detta, överlämnade MSB:s brochyr och uppmärksammade dem på att de kan använda polisens webbadress vid rapportering.

Slutsatsen av tillsynsprojektet är att kännedomen om sprängämnesprekursorer och gällande lagstiftning är relativt låg. Mycket fåbutiker säljer tillståndspliktiga produkter. En del butiker säljer produkter, främst aceton, som omfattas av rapporteringsskyldigheten. Vad gäller produkter som innehåller nitrometan och väteperoxid har man övergått till sälja produkter där ämnet ingår men i lägre halt. Den största nyttan med projektet var sannolikt den informationen vi gav vad gäller skyldigheten att rapportera misstänkta transaktioner och hur man då går till väga. Butikerna visade överlag också ett stort intresse för frågan.

Dock är underlaget, i alla fall i tre av städerna, ganska litet och en fortsatt tillsyn hos fler verksamheter kan vara befogad.

5. Bilagor

Bilaga 1 – Sammanfattning av lagsstiftningen kring sprängämnesprekursorer

Bilaga 2 – Sammanfattning av sanktioner

Bilaga 3 – Informationsbroschyr från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, riktad till handeln

Bilaga 4 – Checklista för tillsynsbesök